

Z DZIEJÓW WALKI PETRU RAREŞA O SIEDMIOGRÓD

KATARZYNA NIEMCZYK-WIŚNIEWSKA

ABSTRACT. *From the history of Petru Rareş fight for Transylvania.* The aim of the paper is to talk over the fight for Transylvania. The main person who was interested in conquering this territory was the ruler of Moldova Petru Rares. After battle of Mohacs, where the king of Hungary — Ludwik Jagiellon died — the war between Ferdinand Habsburg and Johannes Zapolya and Suleyman the Great began. And Transylvania was in the middle of this conflict. Petru Rares wanted to make use of this situation and conquer this territory.

STRESZCZENIE. Celem referatu jest omówienie walk hospodara mołdawskiego Petru Rareş o Siedmiogród po bitwie pod Mohaczem w roku 1526, w której zginął ówczesny król Węgier Ludwik Jagiellończyk. Wydarzenie to zmieniło zdecydowanie sytuację i położenie nie tylko samej Mołdawii, ale przede wszystkim sytuację polityczną na Węgrzech i w Siedmiogrodzie. Na Węgrzech doszło bowiem do podwójnej elekcji Jana Zapolyi i Ferdynanda Habsburga. Jako że każda ze stron rozpoczęła poszukiwanie sojuszników, konflikt był nieunikniony, zaś w centrum owego sporu znalazł się Siedmiogród. Sytuację tą postanowił wykorzystać hospodar mołdawski Petru Rareş, którego plany polityczne miały prowadzić do odbudowy wielkiej Mołdawii z czasów Stefana Wielkiego. W tym celu hospodar zamierzał zdobyć dwa terytoria: Pokucie oraz Siedmiogród. Celem referatu jest spojrzenie na walkę o Siedmiogród z punktu widzenia Mołdawii i tamtejszego hospodara Petru Rareşa, i ukazanie, w jaki sposób próbował on utrwalić swoje wpływy w tym regionie.

Autorka: Katarzyna Niemczyk-Wiśniewska, Uniwersytet Śląski, ul. Bankowa 12, 40-007 Katowice, Polska, katarzyna.niemczyk@us.edu.pl, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-9656-3048>

Keywords: Petru Rareş, Moldova, Transilvania, Jan Zapolya

Słowa kluczowe: Petru Rareş, Mołdawia, Siedmiogród, Jan Zapolya

Balcanica Posnaniensia. Acta et studia, XXIX, Poznań 2022, Wydawnictwo Wydziału Historii UAM, pp. 131–144, ISBN 978-83-67284-08-0, ISSN 0239-4278. Polish text with summaries in English and Polish

<https://doi.org/10.14746/bp.2022.29.10>

Petru Rareş objął rządy w Mołdawii w 1527 roku, rok po klęsce węgierskiej w bitwie pod Mohaczem i śmierci Ludwika Jagiellończyka — ówczesnego króla Węgier. Wydarzenie to zmieniło zdecydowanie sytuację i położenie nie tylko samej Mołdawii, ale przede wszystkim sytuację polityczną na Węgrzech i w Siedmiogrodzie. Na Węgrzech doszło bowiem do podwójnej elekcji: podczas gdy zgromadzenie szlachty w Székesfehérvárze w listopadzie wybrało królem Jana Zapolyę, zwolennicy

Habsburgów opowiedzieli się za Ferdynandem¹. Prowadzić musiało to do wojny, toteż każda ze stron zaczęła poszukiwać sojuszników i wzmacniać swój obóz. Sytuację tą postanowił wykorzystać gospodar mołdawski Petru Rareș, którego plany polityczne miały prowadzić do odbudowy wielkiej Mołdawii z czasów Stefana Wielkiego. W tym celu gospodar zamierzał zdobyć dwa terytoria: Pokucie oraz Siedmiogród. Nie był on, jednakże jedynym zainteresowanym utrwaleniem swych wpływów w tym regionie. Oprócz Jana Zapolyi i Ferdynanda Habsburga, była bowiem spora grupa możliwych węgierskich dążąca do zwiększenia swych wpływów w Siedmiogrodzie. W tym celu niejednokrotnie opowiadali się oni raz po jednej, raz po drugiej stronie konfliktu, w zależności od tego, co chwilowo było bardziej opłacalne. W tej trudnej sytuacji politycznej próbował odnaleźć się gospodar mołdawski i wykorzystać ją dla swoich celów. Zdaje sobie sprawę z tego, że losy Siedmiogrodu po bitwie pod Mohaczem są bardzo zawile, ze względu na sporą liczbę stron i osób zaangażowanych w walkę o wpływy w tym regionie, toteż nie jest możliwym opisanie w sposób bardzo szczegółowy, uwzględniający wszystkie zaangażowane w konflikt strony, wydarzeń związanych z walką o ten teren. Moim celem jest spojrzenie na walkę o Siedmiogród z punktu widzenia Mołdawii i tamtejszego gospodarza Petru Rareșa, i ukazanie w jaki sposób próbował on utrwalić swoje wpływy w tym regionie.

Po wspomnianej podwójnej elekcji, Jan Zapolya, który czuł się zdecydowanie słabszy od swego kontrkandydata do tronu węgierskiego zdecydował się szukać pomocy. Początkowo zabiegał o wsparcie Zygmunta Starego, lecz ten urodzony dyplomata zrezygnował z opowiedzenia się po którejś ze stron konfliktu, za to podkreślał swą gotowość do pośredniczenia w zawarciu pokoju między stronami. Toteż Zapolya zdecydowany był szukać wsparcia gdzie indziej. Wysłał zatem w 1527 roku posła Hieronima Łaskiego do Konstantynopola z propozycją sojuszu². Zapolya stał jednak na stanowisku, że sojusz ten ma być zawarty na zasadach równości, a zatem bez konieczności płacenia haraczu Turcji, czy też składania jakichkolwiek podarków³. Mimo całkowicie nieprzychylniej postawy wielkiego wezyra Ibrahima Paszy z jaką

¹ *Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten: aus gedruckten und ungedruckten Quellen*, red. F. B. Buchholtz, t. 3, Wien 1838, s. 178–184; A. Hirschberg, *Hieronim Łaski*, Lwów 1888, s. 45; A. Clot, *Sulejman Wspaniały i jego wspaniałe stulecie*, Warszawa 2017, s. 85; R. B. Merriman, *Sulejman Wspaniały 1520–1566*, Oświęcim 2016, s. 64.

² Relacja Hieronima Łaskiego z pobytu w Konstantynopolu, zob.: Haus- Hof- Und Staatsarchiv Wien [dalej: HHS], Turcica I 1, Konv. 3, nr 38–59. O spotkaniu Łaskiego z Ibrahime Paszą a następnie z sułtanem: *Historia arcana legationis nomine Johannis regis Hungariae ad Solimanum Turcorum imperatorem susceptae, id est Mathias Bel* [przez H. Łaskiego] [w:] *Adparatus ad historiam Hungariae, sive Collectio miscella monumentorum, ineditorum partim, partim editorum sed fugientium. Conquisivit, in decades partitus est et praefationibus atque notis illustravit Matthias Bel*, Posonii 1735, s. 159–189; zob. także: H. Kretschmayr, *Ludovico Gritty. Eine Monographie*, „Archiv für österreichische Geschichte” 1896, t. 83, nr 1, s. 14; A. Hirschberg, *Hieronim Łaski*, s. 68, 72–73.

³ R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania în vremea lui Petru Rareș. Relații politice și militare (1527–1546)*, București 1978, s. 29; A. Hirschberg, *Hieronim Łaski*, s. 69–70.

spotkał się poseł Zapolyi⁴, dzięki wstawiennictwu Wenecjanina Ludovika Grittiego udało się uzyskać poparcie sułtana⁵. Autorem tego sukcesu — w oczach Łaskiego, który dawał temu wyraz w swych listach do Zapolyi z 14 i 23 stycznia 1528 roku — był Gritti⁶. Tymczasem na podstawie innych źródeł, anonimowych listów, kierowanych do Ferdynanda Habsburga z 29 września 1528 roku i z 10 marca 1529 roku, możemy stwierdzić, że w rzeczywistości nie był to akt wspaniałomyślności Wenecjanina, ale znakomicie uknuty plan turecki, którego celem było zdobycie władzy na Węgrzech i osadzenie tam jako zarządcy Grittiego. W pierwszym z owych listów mowa jest bowiem o tym, iż wielki wezyr odstąpił od żądań płacenia przez Zapolyę haraczu bądź przesyłania corocznych podarków, ponieważ ustalił z Ludovikiem Grittim oraz Sulejmanem Wspaniałym, iż Wenecjanin obejmie władzę na Węgrzech. Rzekoma pomoc wojskowa dla Zapolyi miała jedynie umożliwić wprowadzenie na tron Wenecjanina. W drugim ze wspomnianych listów mowa jest o rzekomych pogłoskach jakoby sułtan chciał uczynić Grittiego gubernatorem na Węgrzech⁷. Dla nas istotne jest jednak to, że sojusz między Turcją a Zapolyą został podpisany i 10 kwietnia 1528 roku władca węgierski wypowiedział wojnę Ferdynandowi Habsburgowi, zaś 28 czerwca w jego ślad poszła Turcja⁸.

Rareś postanowił wykorzystać walkę o Węgry dla wysunięcia swych roszczeń do Siedmiogrodu. Już po podwójnej elekcji na Węgrzech, postanowił związać się sojuszem z Ferdynandem Habsburgiem licząc na to, iż ten potwierdzi jego prawa do miast siedmiogrodzkich. Nie wpuścił nawet Hieronima Łaskiego na terytorium swego państwa⁹. Wysłał ponadto posła do Ferdynanda z propozycją sojuszu. Habsburg, jednakże uzależniał decyzję w sprawie układu z hospodarem od rezultatów poselstwa wysłanego do Konstantynopola, nie chciał zatem podejmować żadnych decyzji przed powrotem posła Janosa Hobordanskyego z Turcji. Nie wiedział jednak, że poseł ten został przez sułtana pojmany¹⁰. 29 lipca kanclerz Ferdynanda biskup Egeru Tamas Szalahazi pisał z Budy do Ferdynanda Habsburga, iż zostali wysłani do

⁴ HHS, Turcica I 1, Konv 3, nr 38–59; *Historia arcana*, s. 159–189; H. Kretschmayr, *Ludovico Gritty*, s. 14; A. Hirschberg, *Hieronim Łaski*, s. 68, 72–73.

⁵ Ibidem, s. 85.

⁶ O takich konkluzjach informował Zapolyę w dwóch listach: z 14 i 23 stycznia 1528 roku, w których zdawał relację ze swej misji w Konstantynopolu. Wyrażał w nich przekonanie, że to wsparcie i pomoc Wenecjanina były kluczowe dla zawarcia tak korzystnego układu, zob.: ibidem, s. 87. Zob. także relację Grittiego ze wspomnianych negocjacji z Łaskim: Biblioteka Czartoryskich, Teki Naruszewicza [dalej: BCTN], *Commissio a Ludovico Gritti per Stanislaum Kostkam Regni Poloniae referenda*, 45, nr 85.

⁷ H. Kretschmayr, *Ludovico Gritty*, s. 18, 21. Sam Gritti nigdy nie potwierdził tych pogłosek.

⁸ A. Clot, *Sulejman Wspaniały*, s. 87.

⁹ R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania*, s. 28.

¹⁰ R. B. Merriman, *Sulejman Wspaniały 1520–1566*, s. 66; A. Clot, *Sulejman Wspaniały*, s. 87. Poseł Ferdynanda do Konstantynopola zażądał zwrotu przez Turków wszystkich zajętych ziem na terenie Węgier. Wielki wezyr Ibrahim Pasza miał odpowiedzieć na jego żądania: „Zdumiewa mnie, że twój pan nie chce też Konstantynopola!”. Po czym za radą Ludovika Grittiego wtrącił posła do więzienia. Uwolniono go dopiero po kilku miesiącach, zatem aż do stycznia 1529 roku Ferdynand nie był świadomy, czym zakończyła się jego misja.

Petru Rareșu, jak i do hospodara wołoskiego posłowie z Turcji z poleceniem poparcia Zapolyi¹¹. Również 25 lipca Rareș informował Braszowian, że stał się sojusznikiem Jana Zapolyi¹². W tej sytuacji nie było możliwości dalszych negocjacji Ferdynanda z Rareșem, hospodar przystąpił do sojuszu antyhabsburskiego.

Jako sojusznik Turcji i Jana Zapolyi, Rareș postanowił działać. W listopadzie 1528 roku wyruszył z wojskiem w stronę Banatu, który pozostawał w rękach Ferdynanda, tam zaś połączył się z wojskami paszy Semendrii. Już 21 grudnia 1528 roku Pemflinger, sędzia z Sibiu, informował sędziego z Bistrițy, Vincenza Kürschnera, że Rareș stał już po stronie Zapolyi¹³. 25 grudnia Gerendi Miklos — biskup Siedmiogrodu i wielki sojusznik Ferdynanda, na wieść o marszu wojsk Rareșa rozkazał Szeklerom mobilizację¹⁴. Oficjalnym powodem wejścia wojsk mołdawskich do kraju Szeklerów było zabicie kilku mołdawskich handlarzy podczas ich przejazdu z Brașova przez kraj Szeklerów. Hospodar zebrał zatem wojsko koło Trotuș, na granicy Mołdawii i Wołoszczyzny, drugą zaś część swych wojsk wysłał na północ, tak by weszli oni do Siedmiogrodu w okolicach Ghimeș, następnie zaś zdobyli Gheorghieni i zniszczyli dwa okręgi (stuhle) Ciuc i Erdövidéke 29–30 stycznia¹⁵. Potem zaś skierowali się nad dolinę rzeki Otl, by połączyć się tam z główną armią mołdawską na czele z hospodarem. Już 1 lutego 1529 roku Gerendi pisał do Sibiu o nadciągających do Siedmiogrodu wojskach mołdawskich¹⁶. Z kolei 2 lutego Alexie de Bethlen informował o tym Bistrițę¹⁷. W tym czasie Rareș wyruszył ze swoją częścią wojska do Siedmiogrodu, przekraczając granicę w miejscowości Oituz i niszcząc trzy stuhle: Sepsi, Kezdi i Orbai, gdzie dla przykładu zamordował osiemnastu przedstawicieli lokalnych elit¹⁸. Głównym celem hospodara było zdobycie bogatych

¹¹ *Urkunden und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungern und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhunderte: Aus Archiven und Bibliotheken*, t. 3 (*Gesandtschaft König Ferdinands I. an Sultan Suleiman I.*), red. A. Gévay, t. 1, nr 2, Wien 1838–1841, s. 43–44.

¹² *Historien von Hieronymus Ostermayer (1520–1561)* [w:] *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó, hg. auf Kosten der Stadt Brassó von dem mit der Herausgabe betrauten Ausschuss*, t. 5 (*Chroniken und Tagebücher Zweiter Band 1392–1851*), Kronstadt 1909, s. 102.

¹³ E. Harmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor (1358–1600)*, t. 15, nr 1, București 1911 [dalej: Harmuzaki], s. 308–309, nr 567.

¹⁴ H. Wittstock, *Die Stellung von Bistritz im Thronstreite zwischen Ferdinand I. und Johann Zapolya und sein Verhältnis zu Peter, Fürsten der Moldau* [w:] *Programm des evangelischen AB Obergymnasiums zu Bistritz in Siebenbürgen*, 1860, s. 5–12.

¹⁵ *Cronica lui Macarie* [w:] *Cronicile slavo-române din secolele XV–XVI publicatede Ioan Bogdan*, red. P. P. Panaitescu, București 1959, s. 31.

¹⁶ Harmuzaki, t. 15, nr 1, dok. nr 571. Również 1 lutego Braszowianie pisali do Sibiu o okrażeniu Petru Rareșu; ibidem, dok. nr 575.

¹⁷ Ibidem, dok. nr 572. Tego samego dnia mieszkańcy Cohalm pisali do Sibiu o tym, co złupilo wojsko mołdawskie, ibidem, dok. nr 573. Dnia 4 lutego Alexie de Bethlen napisał do Sibiu o niebezpieczeństwie mołdawskim, ibidem, dok. nr 574, a 8 lutego Braszowianie informowali Sibiu o odwróceniu Rareșu; ibidem dok. nr 576.

¹⁸ *Acta et epistole relationum Transylvaniae et Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, red. A. Veress, t. 1, Kolozsvár 1914, s. 182–183.

miast siedmiogrodzkich: Brașova i Bistrițy. Gospodarowi zależało bardzo na ściąganiu podatków z Bistrițy, co uważał za swoje prawo¹⁹. Po raz pierwszy zgody na pobór podatków z miasta udzielił mu w 1527 roku Zapolya, lecz w listopadzie tego roku prawo do ściągania podatków Ferdynand przekazał swemu zwolennikowi Georgowi Reicherstorfferowi. Mimo tego Rareș podkreślał swoje prawa do dochodów z miasta i nie zaprzestał ściągania opłat, do 5 kwietnia zebrał 1000 florenów. Jako że Ferdynand dążył do uspokojenia relacji, toteż za pośrednictwem Apafi Miklosa przesłał gospodarowi 200 florenów rekompensaty za utracone wpływy w Bistrițy i Unguraș²⁰. Ten jednak ofertę odrzucił, a co więcej wystąpił także z żądaniem uzyskania Unguraș. Jednakże oprócz gospodarza zamiary przejścia tejże krainy zdradzał także węgierski bojar Bethlem Elek dysponujący własną armią złoczyńców (tzw. *nemes*). Proponował on Habsburgowi, w zamian za przekazanie mu Unguraș, swą pomoc w konflikcie w Siedmiogrodzie. W odpowiedzi na te negocjacje, Rareș porzucił plan ataku na Unguraș, a w zamian zaproponował Ferdynandowi wykup tej ziemi²¹. Ten jednakże propozycję odrzucił a ziemię przekazał swemu zaufanemu człowiekowi Markusowi Pemflingerowi w zamian za 6220 florenów²². W efekcie Rareș całkowicie porzucił jakiegokolwiek plany współpracy z Ferdynandem, tym bardziej, że ruszyła właśnie wspomniana pomoc turecka dla Zapolyi, z którą gospodar wiązał wielkie nadzieje.

Mianowicie planował on, iż w momencie, kiedy sułtan zaatakuje Budę i Wiedeń, a Zapolya będzie walczył w Banacie z zarządcą Timișoary — Törökiem Bálintem, stronnikiem Fedynanda, wówczas on wykorzysta sprzyjający moment i podporządkuje sobie pozostałą część Siedmiogrodu²³. Zakładał, że najpierw wraz z wojskiem Zapolyi uderzy na północną jej część i zdobędzie ziemię nad rzeką Someș, by potem przejść Unguraș, a następnie ruszy na część południową w Țara Bârsei. W tym czasie wojewoda wołoski miał zaatakować Sibiu, Fagaraș oraz Brașov i wtedy Rareș planował zdobyć wschodnią część Siedmiogrodu. Jednakże plan gospodarza mołdawskiego szybko okazał się być nieprzemyślany. Wojewoda wołoski Radu de la Afumați wstrzymał swoje działania, zajmując pozycję wyczekującą, bowiem w Sibiu okazało się, że

¹⁹ Dnia 5 kwietnia 1529 roku zażądał od Bistrițy zapłacenia podatków, Harmuzaki, t. 15, nr 1, dok. nr 584 i 586.

²⁰ R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania*, s. 34; J. K. Schuller, *Georg Reicherstorffer und seine Zeit. Ein Beitrag zur Geschichte von Siebenbürgen in den Jahren 1527–1536*, „Archiv für Kunde Österreichischer Geschichtsquellen” 1859, t. 21, s. 234; B. Capesius, *Der Hermannstädter Humanist Georg Reicherstorffer*, „Forschungen zur Volks- und Landeskunde” 1967, t. 10, s. 35–62.

²¹ Harmuzaki, t. 15, nr 1, dok. nr 584; J. Kádár, *Szolnok-Doboka vármegye Monographiája. A vármegye községeinek részletes története*, t. 2, Dej 1900–1905, s. 108; R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania*, s. 36.

²² F. Schuller, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Siebenbürgens von der Schlacht bei Mohacs bis zum Frieden von Grosswardein 1526–1538 aus dem Kaiserlichen und Königlichen Haus- Hof- und Staatsarchiv in Wien*, „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde” 1894, t. 26, s. 62; R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania*, s. 35.

²³ F. Schuller, *Urkundliche Beiträge*, dok. nr 59; *A Szekely króniká (1529–1596)*, red. S. Barábas, *Történelmi Tár* 1880, s. 633–648; R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania*, s. 37.

jest bardzo wielu zwolenników Ferdynanda Habsburga, podobnie jak w Făgăraș gdzie rezydował Stefan Maylat. Na północy zaś Apafi Miklós i Bethlem Elek byli zdecydowanie zbyt silni²⁴.

Na szczęście dla Rareșu, nie tylko jego plan zdobycia Siedmiogrodu okazał się napotykać trudności. Otóż w tym samym czasie (20 maja 1529 roku) zwolennicy Ferdynanda pod przewodnictwem Horwatha Gaspara i Gerendi Miklósa zwołali zjazd w Sighișoarze. Ogłoszono tam konieczność zebrania funduszy na uposażenie 4000 jeźdźców oraz ogłoszono, że powołani do walki mają się zebrać w Zalău pod dowództwem Töröka Bálinty, Markusa Pemflingera oraz Ștefana Maylata i wyruszyć na Węgry, gdzie mają połączyć się z wojskiem Johannesza Katzianera²⁵. Jednakże okazało się, że jedynie Sasi i bojarzy Töröka chcieli wypełnić rozkazy. Obecny na zjeździe przywódca Szeklerów Tamási Ferenc oznajmił, że czeka na rozpoczęcie wojny, by dopiero podjąć decyzję po czyjej stronie się opowie, ponieważ zagrożenie ze strony Rareșu było na tyle duże, że nawet większość bała się opuścić swe terytorium, by udać się na zjazd do Sighișoary i raczej zarówno on jak i Szeklerzy opowiedzą się po stronie Rareșu. Za tą deklarację został on wykreślony z możliwego sojuszu²⁶.

Tymczasem Rareș po pierwszych niepowodzeniach nie zamierzał się poddawać. Wojska mołdawskie rozpoczęły kampanię w Siedmiogrodzie. Oddziały pod dowództwem Huru zdobyły Ciceu²⁷, Rareș zaś uderzył na Brașov 20 czerwca z 12000 ludzi. 28 czerwca 1529 roku rozbił obóz pod Săcele²⁸, skąd komendant wojsk mołdawskich Nicoara Grozav atakował drewniane bastiony Brașova (Săcele, Prejmer). Braszowianie ostatecznie wycofali się z drewnianych obwarowań, pozwalając Mołdawianom na przejście armat. W samym Brașovie zostało jedynie kilka małych dział do obrony. Bastiony Brașova zostały podbite, jednak samo miasto utrzymało opór²⁹. Oddziały Ferdynanda w Siedmiogrodzie na wieść o sukcesach Rareșu pod Brașovem wycofały się do Feldioary. Za nimi podążyły wojska mołdawskie i odniosły sukces. Torök widząc, że losy bitwy są przesądzone wycofał się, pozostał jedynie Maylat. Ostatni opór wojsk Maylata został złamany w nocy z 21 na 22 czerwca. Maylat, który został w starciu ranny schronił się pod mostem twierdzy. 22 czerwca Mołdawianie str-

²⁴ Brașov — Arhivele Naționale ale României, Colecția de documente Fronius (1379–1721) [dalej: BANR], dok. BV-F-00001-2-1-210 (list Nicolae Apafi z 24 III 1529 r. do Braszowa, w którym informował o spotkaniu Szeklerów w Sancenedic w celu udzielenia pomocy Zapolyi. Brașov miał pozostawać w gotowości bojowej); Harmuzaki t. 15, nr 1, dok. nr 581 i 583; R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania*, s. 39.

²⁵ F. Schuller, *Urkundliche Beiträge*, dok. nr 70; R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania*, s. 39.

²⁶ Harmuzaki, t. 15, nr 1, dok. nr 580 i 586; F. Schuller, *Urkundliche Beiträge*, dok. nr 70.

²⁷ Harmuzaki, t. 15, nr 1, dok. nr 601.

²⁸ Dnia 7 czerwca 1529 roku Gerendi pisał do Braszowian, że zły los spotka Mołdawian; ibidem, dok. nr 593, z kolei 15 czerwca Gerendi i Török pisali do Braszowian na temat wieści z Mołdawii i ich przygotowaniach w Transylwanii, ibidem, dok. nr 594. Dnia 18 czerwca Gerendi radził Braszowianom w jaki sposób mieli obronić Transylwanię; ibidem, dok. nr 595 i 600. Dnia 18 i 19 czerwca Wolfgang de Zezerma ostrzegł Bistrițę przed nadciągającymi oddziałami mołdawskimi; ibidem, dok nr 598 i 599.

²⁹ R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania*, s. 42.

cili wszystkich ocalałych w bitwie. Prerażeni Braszowianie wysłali (po 25 lipca) z miasta sędziego królewskiego — Johanna Fuchsa do Petru Rareșa z obietnicą, że Brașov opowie się po stronie hospodara. Widząc bowiem, że siły Ferdynanda — któremu miasto było cały czas wierne — są zdecydowanie niewystarczające, mieszkańcy postanowili się opowiedzieć po stronie hospodara, który deklarował przyjaźń z Ferdynandem, by za wszelką cenę uniknąć zwierzchności Zapolyi³⁰.

Jednak oprócz hospodara również Jan Zapolya postanowił wykorzystać sytuację polityczną dla zwiększenia swych wpływów w Siedmiogrodzie. Otóż, kiedy po zdobyciu Budy przez Turków, Ferdynand wycofał się z Siedmiogrodu, sytuację wykorzystał Zapolya. Wysłał on oddziały Farnaia Vitéz Mártona do Siedmiogrodu, które zdobyły większą część tego terytorium³¹. 1 lipca Rareș dowiedział się o kampanii Zapolyi i postanowił upomnieć się o obiecane Unguraș, Bistrițę, Cetata de Baltă. Chciał też odzyskać Ciceu³². Jednakże Zapolya dał zgodę jedynie na przejście Cetata de Baltă i obiecywał też Bistrițę. Klucze do miasta miał przekazać perkułabowi mołdawskiemu Bathory, zastępcą Zapolyi³³. Zaś 18 lipca wydał polecenie dla magistratu Brașova, by schwytać i ukarać wszystkich partyzantów Ferdynanda, którzy walczyli z Rareșem³⁴. Po stronie Ferdynanda pozostał jedynie Brașov, Sibiu i kilka okręgów szeklerskich³⁵.

W związku z powyższym układem, 7 września wojska mołdawskie przekroczyły rzekę Mureș zdobywając Cetata de Baltă, w którym to mieście ustanowiono perkułaba Tomșe³⁶. Na początku października w ręce mołdawskie dostało się także Mediaș³⁷. 6 października wojska mołdawskie rozpoczęły atak na Bistrițę, jednak szturm na bramy miasta nie powiódł się³⁸. Zatem podpisano pokój z miastem 9 października³⁹. 14 października Rareș ruszył na Brașov i wysłał żądanie poddania mu miasta. W przeciwnym razie groził spaleniem Brașova i jego przedmieść⁴⁰. 25 października wysłał z kolei ultimatum do Brașova z Prejmer, miejsca, w którym przechowywano

³⁰ Ibidem, s. 46.

³¹ Harmuzaki, t. 15, nr 1, dok. nr 596–597.

³² R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania*, s. 44.

³³ Harmuzaki, t. 15, nr 1, dok. nr 435.

³⁴ BANR, nr 19, Colectia documentelor privilegiale (1352.03.28-1913), nr 390, sygn. BV-F-00001-1-390 Porunca lui Ștefan Báthori (II), locțiitorul lui Ioan Zápolya, regele Ungariei, către mag..., 1529.07.18 (niv.Document). dnia 29 lipca Rareș pisał do Braszowa, że ich obowiązkiem było poddanie się Zapolyi, bo tylko on mógł zagwarantować im ochronę przeciw Turkom; Harmuzaki, t. 15, nr 1, dok. nr 606.

³⁵ Ibidem, dok. nr 607. Dnia 13 sierpnia mieszkańcy Sibiu pisali do Bistrițy, że wszyscy Sasi powinni pozostać wierni Ferdynandowi.

³⁶ Idem, t. 2, nr 3, dok. nr 44; R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania*, s. 49. Dnia 14 września kapitanowie wojsk włoskich zawarli pokój z Transylwanią Ferdynanda, idem, t. 15, nr 1, dok. nr 615 i 616.

³⁷ Ibidem, dok. nr 622.

³⁸ Dnia 26 września P. Rareș odrzucił oskarżenia o spustoszenia, jakie miał uczynić atakując miasto; ibidem, dok. nr 620.

³⁹ R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania*, s. 51; zob. też Harmuzaki, t. 15, nr 1, dok. nr 624.

⁴⁰ Ibidem, dok. nr 625

żywność dla miasta⁴¹. Spalenie Prejmer miałyby katastrofalne skutki dla Braşova. Jako że nie doczekał się odpowiedzi, 28/29 października spalił Prejmer, a 1 listopada Säcele⁴². 29 października podbił największy bastion Braşova i o tym powiadomił od razu Bistriţę, by wzbudzić grozę wśród mieszkańców miasta⁴³. 1 listopada skapitulowała również Feldioara. Przerażeni Braszowianie szukali rozwiązania problemu w negocjacjach. Zaproponowano gospodarowi 600 złotych monet w zamian za uwolnienie pojmanych oraz obiecano kolejne 5000 florenów w zamian za zakończenie oblężenia miasta⁴⁴. 3 listopada gospodar podpisał umowę z miastem. Zadeklarował on, że cały obszar Țara Bârsei, (na którym leży Braşov) ale także Țara Făgăraşului będzie znajdował się pod protektoratem Mołdawii, która zarządzała nim w imieniu Zapolyi⁴⁵. Rareş uznał, że to jest jego czas, by spełnić marzenia o przejęciu dominacji w Siedmiogrodzie. Tym bardziej, że 21 października 1529 roku — tydzień po odstąpieniu Sulejmana Wspaniałego do Wiednia, Ferdynand Habsburg zawarł układ z Franciszkiem I, a 18 października także z Karolem V⁴⁶. Od tego momentu niemal cała Europa wystąpiła przeciw sułtanowi i jego sojusznikom. Zapolya zaś traktowany był jako marionetka Sulejmana. Węgry zatem mogły albo uznać władzę Habsburga, albo zmuszone były do poszukiwania wsparcia i ochrony. W tym właśnie swej szansy upatrywał Petru Rareş.

Kolejnym celem Rareşa było Unguraş. 10 września wojska mołdawskie wkroczyły ponownie do Siedmiogrodu, zaś gospodar wysłał rozkaz dla Bistriţy, by miasto oddało mu Unguraş⁴⁷. Jeśli go nie dostanie spali wszystkie winogrona w regionie. Jednakże sędzia Bistriţy — Martin Schneider zdecydował, że Unguraş stawi opór. Wysłał zatem dwóch posłów. Pierwszego ze 100 florenami do Batorego z prośbą o pomoc dla twierdzy, ten jednakże w liście z 20 września odmówił udzielenia pomocy. Drugi poseł wysłany został do Rareşa z symbolicznym srebrnym galem. Schneider prosił bowiem o czas na zbieranie winogron. Jednak gospodar tego czasu nie zamierzał mu dać (26 września)⁴⁸. Również próba negocjacji zakończyła się niepowodzeniem. Ostatecznie Unguraş udało się podbić w roku następnym⁴⁹. 14 czerwca 1530 roku Werner — sędzia w Bistriţy wysłał posła do Mołdawii w sprawie pokoju. Zaproponował status quo, które Rareş zaakceptował i ustalił warunki prawne i finansowe traktatu mającego wejść w życie między 5 a 13 października 1530 roku na warunkach korzystniejszych dla Mołdawii niż poprzedni. Rareş zobowiązał się także do

⁴¹ Ibidem, dok. nr 627.

⁴² R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania*, s. 51.

⁴³ Harmuzaki, t. 15, nr 1, dok. nr 628.

⁴⁴ Ibidem, dok. nr 629; R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania*, s. 51.

⁴⁵ Harmuzaki, t. 15, nr 1, dok. nr 630, 632, 633.

⁴⁶ R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania*, s. 51.

⁴⁷ P. Rareş już 14 i 16 lipca upominał się o Unguraş od Bistriţy, zob. Harmuzaki, t. 15, nr 1, dok. nr 602, 604.

⁴⁸ Ibidem, dok. nr 620.

⁴⁹ R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania*, s. 56.

walki z wrogami Wernera. Według traktatu Bistriţa miała płacić podatek Rareşowi, ale bez ingerencji perkułabów. Co oznacza, że zachowywała samodzielność, lecz zmuszona była do odprowadzania podatku. Unguraş i Ciceu powinno zostać zaopatrzone w jedzenie i amunicję⁵⁰. Zaangażowanie się gospodarza w walkę o Pokucie zmusiło go do pewnych kompromisów w Siedmiogrodzie.

Zdobycie Siedmiogrodu było dla gospodarza mołdawskiego nie tylko spełnieniem planów o odbudowie wielkiej Mołdawii, było nie tylko kwestią prestiżu, ale przede wszystkim gwarantowało państwu spory dochód. Przede wszystkim zdobycie dochodów z Bistriţy było dla Rareşa ogromnym sukcesem. Miasto to bowiem zapewniało gospodarowi spore profity. Gospodar od roku 1532 sukcesywnie nakładał coraz to nowe podatki na miasto, a ich zbieranie powierzył logofetowi Toaderowi Bubuiogowi⁵¹. Nie lepiej wyglądała sytuacja miast znajdujących się pod panowaniem Zapolyi. Dla przykładu w 1531 roku zobowiązał on Sasów do zapłaty 20 000 florenów, które to w gruncie rzeczy obciążało mieszczan Braşova. Żądania te ponowił w 1532 roku, tyle że tym razem kwota wyniosła 21000 florenów, a w 1533 jeszcze 10 000 florenów.⁵² Jednak właśnie ta polityka fiskalna w Siedmiogrodzie stać się miała początkiem końca Petru Rareşa. Obciążona podatkami Bistriţa zaczęła bowiem szukać wsparcia. Wysłano zatem 15 marca 1534 roku posła Stefana Schneidera do biskupa Oradea Emerika Czibaka — stronnika Jana Zapolyi, a następnie Blasiusa Kürschnera do Budy z prośbą o wyjaśnienie, dlaczego miasto jest obłożone tak ogromną ilością podatków⁵³. Wkrótce Czibaka spotkał wielki zaszczyt, mianowicie nominowany został na stanowisko wojewody siedmiogrodzkiego. Zaś nominacja ta była związana z nową kampanią turecką.

W roku 1534 został bowiem wysłany na Węgry Wenecjanin Ludovik Gritti — człowiek blisko związany z sultaniem⁵⁴. Oficjalną misją Wenecjanina było wyjaś-

⁵⁰ Harmuzaki, t. 15, nr 1, dok. nr 669; R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania*, s. 59.

⁵¹ *Ibidem*, s. 69.

⁵² *Ibidem*, s. 70.

⁵³ *Ibidem*, s. 71.

⁵⁴ Gritti przybył po raz pierwszy z oddziałami tureckimi w wyprawie z 1529 roku w ramach rzekomej misji z pomocą Zapolyi. Pozostał on wówczas w Budzie gdzie objął urząd głównego skarbnika (23 XII w liście do Zygmunta I Gritti tytułuje się skarbnikiem i gubernatorem Królestwa Węgier, zob: BCTN, nr 79; I. A. Fessler, E. Klein, *Geschichte von Ungarn*, Leipzig 1874, s. 443; G. Pálffy, *The Kingdom of Hungary and the Habsburg monarchy in the sixteen century*, New York 2009, s. 45. W styczniu 1530 r. powrócił do Konstantynopola, ale został ponownie wysłany na Węgry, by umacniać tam wpływy tureckie. Uzyskał zatem nominację na gubernatora Węgier, która miała miejsce przed 13 XII 1530 r. (23 XII 1530 r. w liście do Zygmunta I Gritti tytułował się gubernatorem Królestwa Węgierskiego, toteż nominacja musiała nastąpić przed tą datą: BCTN, nr 79, druk: *Acta Tomiciana: epistolarum, legationum, responsorum, actionum et rerum gestarum, serenissimi principis Sigismundi primi, Regis Poloniae, magni ducis Lithuaniae per Stanislaum Górski canonicum Cracoviensem et Plocensem collectarum A.D. 1532*, wyd. Z. Celichowski, t. 12, Poznań 1906, dok. nr 418. Błędnie zatem podają Kretschmayr oraz Decei, że Gritti urząd ten objął dopiero 26 XII: H. Kretschmayr, *Ludovico Gritti*, s. 26–27. Nominacja ta nie została uznana przez sporą część bojarów węgierskich. Kiedy w roku 1532 Wenecjanin ponownie został wysłany na Węgry i rozpoczął wówczas proces wzmacniania wpływów tureckich, usunął wszystkich chrześcijańskich

nienie nieporozumienia między Ferdynandem Habsburgiem a sułtanem, jednak jego kampanii towarzyszyły liczne plotki, poparte zresztą kilkoma dowodami, a dotyczące tego, że Gritti wysłany został w celu przejęcia tronu węgierskiego, a być może także mołdawskiego, wołoskiego oraz władzy nad Siedmiogrodem⁵⁵. Dlatego misji Grittiego towarzyszył ogólny opór. Gospodar wołoski Vlad Vintilă zagroził mu drogę na Siedmiogród, zarzucając przygotowywanie spisku i chęć odebrania mu władzy⁵⁶. Drogę do Siedmiogrodu blokował także Petru Rareș⁵⁷. Z kolei Jan Zápolya obawiając się utraty swych wpływów mianował pospiesznie swego stronnika Emerika Czibaka biskupa Oradea nowym wojewodą siedmiogrodzkim po zmarłym Janie Banffy⁵⁸. Zatem Gritti na wieść o problemach Bistriły, postanowił sytuację wykorzystać. Zwrócił się do Athinayego Simona, prawej ręki Zapolyi, by wyrzucić na niego wpływ odnośnie do podatków. Wprawdzie nie odniósł sukcesu, lecz zdenerwował tym nie tylko Zapolyę, ale i Rareșą. Wenecjanin zamierzał wykorzystać politykę fiskalną w Siedmiogrodzie dla zdobycia wpływów, toteż konflikt między zbierającymi podatki na tych terenach: Czibakiem, Rareșem i Statiliusem był mu bardzo na rękę. Jednak wyżej wymienieni nie chcieli dawać Grittiiemu kart do ręki, obawiając się o właściwe cele jego wyprawy. Toteż na przełomie marca i kwietnia zawiązano porozumienie przeciw Wenecjaninowi. Wysłano posłów do Bistriły mających przekonać mieszczan o zaniechaniu buntu i skarg, zaś Czibak udzielił im prawa corocznego udziału w targu w Buza, co miało zrekompensować ich straty finansowe⁵⁹. Następnie zaś Rareș wysłał posła do Sibiu z obietnicą pomocy mołdawskiej oraz wsparcia Szeklerów w wypadku, gdyby Gritti lub Zápolya zamierzali zdobyć Siedmiogród, bądź też przekazać go Turcji⁶⁰.

Tymczasem syn Ludvika Grittiego — Antonio — próbował ostrzec ojca, który właśnie ponownie zmierzał z Konstantynopola na Węgry przed wjazdem na teren Siedmiogrodu, gdyż trwa tam wojna, jednak jego poseł Batthiani przybył zbyt późno. Toteż, o czym wspominałam, Gritti po wejściu na teren Wołoszczyzny został po-

komendantów wojska zastępując ich Turkami. Bez konsultacji z Zápolyą usunął także wicegubernatora Toma Nádasdy i w jego miejsce mianował Jana Dóczego. Ponadto ustanowił nowe podatki dla kościoła i handlarzy na potrzeby walki z Ferdynandem. Powracając w 1533 r. do Konstantynopola, pozostawił na Węgrzech swojego syna Antonia, który dzierżył dodatkowo biskupstwo w Erlau; A. Decei, *Aloisio Gritti în slujba sultanului Soliman Kanuni, după unele documente turcești inedite (1533–1534)*, „Studii și Materiale de Istorie Medie” 1974, t. 7, s. 106–107.

⁵⁵ Szerzej pisałam o tym w artykule: K. Niemczyk, *Petru Rareș i Ludovicus Gritti. Historia trudnych relacji między hospodarem mołdawskim a tureckim szpiegiem na Węgrzech* [w:] *Silesia-Polonia-Europa: studia historyczne dedykowane Profesorowi Idziemu Panicowi*, red. J. Sperka, Katowice 2019, s. 331–348.

⁵⁶ *Documente turcești privind istoria României*, t. 1 (1455–1774), red. M. A. Mehmed, București 1976, nr 17.

⁵⁷ *Acta Tomiciana*, t. 16, nr 1, dok. nr 301.

⁵⁸ *Acta Tomiciana*, t. 16, nr 2, dok. nr 644.

⁵⁹ R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania*, s. 71.

⁶⁰ F. Schuller, *Urkundliche Beiträge*, dok. nr 155–156.

chwycony przez tamtejszego hospodara aż do wyjaśnienia, że plotki odnośnie do celów jego misji i rzekomej chęci przejęcia władzy, między innymi na Wołoszczyźnie, były nieprawdziwe. Następnie ruszył on do Siedmiogrodu. W tym czasie został już zawiązany spisek przeciwko Grittiemu w skład, którego wchodził Petru Rareş, Emerik Czibak i Jan Zapolya. Zakładał on uśmiercenie niewygodnego Wenecjanina. Potrzebny był jednak pretekst. W nocy z 11 na 12 sierpnia 1534 r. przez rycerzy Urbana Batthiániego (służącego oficjalnie Grittiemu) zamordowany został Emerik Czibak⁶¹. O morderstwo oskarżeni zostali Gritti oraz Łaski. Hieronim Łaski został uwięziony, zaś Wenecjanin zbiegł do Mediaş, skąd zabiegał o wsparcie. 16 sierpnia prosił o pomoc sejm Siedmiogrodu, 19 sierpnia prosił o wsparcie Szeklerów, zaś 21 sierpnia zabiegał o obiecaną pomoc Petru Rareş⁶². W każdym przypadku bezskutecznie. W Mediaş Gritti został otoczony przez wojska Maylatha, wspomagane przez oddziały Kuna i Bubuioga (30 sierpień). 28 września dotarło do Mediaş 12000 Mołdawian wysłanych przez Rareş, a dowodzonych przez Efrim Hurula z zamiarem wsparcia dla Maylatha i Bubuioga⁶³. Rozpoczęto oblężenie Mediaş. Koniec końców Gritti został zabity przez Kendiego Ferenc⁶⁴, zaś jego synów pojmano i przewieziono do Suceavy. Rareş polecił następnie chłopców odwieźć do Siedmiogrodu, lecz wydał jednocześnie tajny rozkaz uśmiercenia ich po drodze.

Śmierć Grittiego sprawiła, że Rareş zaczął poszukiwać wsparcia ze strony Ferdynanda obawiając się interwencji tureckiej, ale też licząc na akceptację Habsburga dla jego planów umocnienia swej pozycji w Siedmiogrodzie. Toteż 28 września 1534 roku udał się na spotkanie z Ferdynandem Habsburgiem z propozycją współpracy antytureckiej, do której wciągnięty miał być Siedmiogród. Wysłał nawet posła Paula Schreibera do Ferdynanda, za pośrednictwem którego złożył Habsburgom propozycję, otóż w zamian za Bistrițę, Ciceu, Unguraş i Cetate de Baltă uzna się on lennikiem cesarza. Efektem był podpisany sojusz 4 kwietnia 1535 roku⁶⁵. Gospodar zamierzał w ten sposób uzyskać aprobatę Habsburgów dla jego panowania w Siedmiogrodzie. W roku 1535 zawarto w Siedmiogrodzie system sojuszy antytureckich podpisanych pomiędzy Ferdynandem Habsburgiem a Maylatem — nowym wojewodą siedmiogrodzkim, Rareşem oraz Radu Paise. Gospodar mołdawski zapewnił sobie pokój i utrwalił swoje wpływy w Siedmiogrodzie. Przestała mu podlegać Bistrița, Maylat sprawował kon-

⁶¹ F. della Valle, *Breve narrazione della grandezza, virtu, valore, et della infelice morte dell' Illmo Sigr Conte Alouise Gritti*, red. I. Nagy, Törtenelemi Tar 1857, s. 38; Szerzej na ten temat w artykule: K. Niemczyk, *Petru Rareş i Ludovicus Gritti*, s. 331–348.

⁶² Obiecaną, ponieważ Rareş złożył Grittiemu obietnicę, że w razie potrzeby będzie mu służył pomocą. Zrobił to, by Wenecjanin, czując się bezpiecznie, zrezygnował ze ściągania ewentualnych posiłków tureckich. W rzeczywistości Rareş działał bowiem w porozumieniu z Czibakiem przeciw Grittiemu.

⁶³ F. della Valle, *Breve narrazione*, s. 42; *Acta Tomiciana*, t. 16, nr 2, dok. nr 503.

⁶⁴ F. della Valle, *Breve narrazione*, s. 43–52; H. Kretschmayr, *Ludovico Gritti*, s. 81–82; R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania*, s. 73, Kendi Ferenc bardzo chciał zostać wicewojewodą siedmiogrodzkim. Walczył o to od czterech lat, toteż postanowił wykorzystać sytuację i zgładził Grittięgo.

⁶⁵ Harmuzaki, t. 2, nr 1, dok. nr 65 i 66.

trołę w Braşovie i Țara Bârsei, Sibiu pozostawało na razie neutralne, w późniejszym czasie miało wejść pod władanie Zapolyi, Szeklerzy zachodni pozostawali pod wpływami Mayalata, ale wschodni Rareşa. Zapolya próbował wprawdzie pozbawić Rareşa wpływów na tym obszarze, jednak bez sukcesu. Ten korzystny dla Rareşa stan rzeczy nie trwał jednak długo. W momencie, gdy prowadził on walki z Polską 15 maja 1535 roku prosił Maylata, by ten zadbał o jego sprawy w Siedmiogrodzie. Ten jednak robił wszystko, by pozbawić hospodara wpływów na tym obszarze, co przekreśliło system wcześniejszych sojuszy. W związku z tym w listopadzie 1535 roku zawarto sojusz między Rarešem a Ferdynandem przeciw Maylatowi. Rareş musiał wyprawić się do Siedmiogrodu przez Maramures, a Ferdynand miał wysłać wojska do Sibiu i Fagaraş przeciwko Maylatowi. Obiecał też, że będzie mediatorem w konflikcie Rareşa z Polską⁶⁶.

Walki w Siedmiogrodzie rozgorzały zatem na nowo. Nie wykorzystano czasu na umocnienie pozycji, gdy sułtan zajęty był walkami w Azji. Obszar ten ciągle zagrożony był w nieustających walkach, a kiedy sułtan wrócił w roku następnym do Konstantynopola, postanowił pomścić śmierć Wenecjanina. Jan Zapolya obawiając się reakcji władcy tureckiego postanowił odsunąć jakiegokolwiek podejrzenia od siebie. Toteż poinformował Sulejmana w liście, iż to Maylat i Kun są odpowiedzialni za zabójstwo Grittiego a oni są w rzeczywistości współpracownikami Ferdynanda. Zdradził również sułtanowi w tajemnicy, że w zabójstwo Grittiego był także wmieszany Rareş⁶⁷. Z czego jednak Sulejman doskonale zdawał sobie sprawę. W styczniu 1536 roku po powrocie z kampanii w Azji zaproponował gospodarowi wspólną wyprawę przeciw Habsburgom jako odkupienie jego win, jednak w przypadku odmowy groził, że zaatakuje go. Rareş odmówił, co było początkiem końca jego władzy, nie tylko w Siedmiogrodzie. W roku 1538 Rareş został pozbawiony władzy a trzy lata później Siedmiogród przeszedł pod władanie tureckie.

Podsumowując i oceniając politykę Petru Rareşa w Siedmiogrodzie, należy stwierdzić, że jego dalekosiężne plany podboju zarówno Siedmiogrodu jak i Pokucia przerosły zdecydowanie jego możliwości. Gospodar próbował wprawdzie nawiązać do świetności Mołdawii z czasów swojego wybitnego poprzednika Stefana Wielkiego, jednak ani nie sprzyjała temu sytuacja polityczna ani też postawa samego hospodara. Zaangażowanie w konflikt z Polską o Pokucie dodatkowo osłabił jego możliwości w Siedmiogrodzie. W tej skomplikowanej sytuacji politycznej, Rareş właściwym sobie sposobem zmieniał sojusze i opowiadał się po jednej, bądź po drugiej stronie konfliktu w zależności od tego, co zdawało się mu przynieść większy sukces. Jednak taka polityka nie spotkała się z poparciem sułtana, Ferdynanda Habsburga, którzy nie darzyli hospodara zaufaniem, a przede wszystkim Siedmiogrodzian, czemu nie można się dziwić. Gospodar traktował bowiem tą krainę przede wszystkim jako źródło do-

⁶⁶ R. Constantinescu, *Moldova și Transilvania*, s. 79.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 75.

chodu, nakładał kolosalne podatki na miasta, przede wszystkim Bistrițę, nie patrząc na dobro jego mieszkańców. Taka polityka nie mogła mu przynieść sukcesu.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

- Braşov — Arhivele Naţionale ale României, Braşów:
 Colectia documentelor privilegiale (1352.03.28-1913), nr 390.
 Colectia de documente Fronius (1379–1721).
 Biblioteka Czartoryskich, Kraków:
 Teki Naruszewicza 45 (Commissio a Ludovico Gritti per Stanislaum Kostkam Regni Poloniae referenda)
 Haus- Hof- Und Staatsarchiv Wien, Wiedeń
 Turcica I 1, Konv. 3, nr 38–59.

Źródła opublikowane

- A Szekeley króniká (1529–1596)*, red. S. Barábas, Történelmi Tár 1880.
Acta et epistole relationum Transylvaniae et Hungariaeque cum Moldavia et Valachia, red. A. Veress, t. 1, Kolozsvár 1914.
Acta Tomiciana: epistolarum, legationum, responsorum, actionum et rerum gestarum, serenissimi principis Sigismundi primi, Regis Poloniae, magni ducis Lithuaniae per Stanislaum Górski canonicum Cracoviensem et Plocensem collectarum A.D. 1532, wyd. Z. Celichowski, t. 16, nr 1.
Cronica lui Macarie [w:] *Cronicile slavo-române din secolele XV–XVI publicatede Ioan Bogdan*, red. P. P. Panaitescu, Bucureşti 1959.
Documente turceşti privind istoria României, t. 1 (1455–1774), red. M. A. Mehmed, Bucureşti 1976, nr 17.
Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten: aus gedruckten und ungedruckten Quellen, red. F. B. Bucholtz, t. 3, Wien 1838.
Historia arcana legationis nomine Johannis regis Hungariae ad Solimanum Turcorum imperatorem susceptae, id est Mathias Bel [przez H. Łaskiego] [w:] *Adparatus ad historiam Hungariae, sive Collectio miscella monumentorum, ineditorum partim, partim editorum sed fugientium. Conquisivit, in decades partitus est et praefationibus atque notis illustravit Matthias Bel*, Posonii 1735.
Historien von Hieronymus Ostermayer (1520–1561) [w:] *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó, hg. auf Kosten der Stadt Brassó von dem mit der Herausgabe betrauten Ausschuss*, t. 5 (*Chroniken und Tagebücher Zweiter Band 1392–1851*), Kronstadt 1909.
 Hurmuzaki E., *Documente privitoare la istoria românilor (1358–1600)*, t. 15, nr 1, Bucureşti 1911.
Urkunden und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungern und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhunderte: Aus Archiven und Bibliotheken, t. 3, (*Gesandtschaft König Ferdinands I. an Sultan Suleiman I*), red. A. Gévay, t. 1, nr 2, Wien 1838–1841, s. 43–44.

Opracowania

- Capesius B., *Der Hermannstädter Humanist Georg Reicherstorffer*, „Forschungen zur Volks- und Landeskunde” 1967, t. 10.
 Clot A., *Sulejman Wspaniały i jego wspaniałe stulecie*, Warszawa 2017.
 Constantinescu R., *Moldova și Transilvania în vremea lui Petru Rareș. Relații politice și militare (1527–1546)*, Bucureşti 1978.
 Decei A., *Aloisio Gritti în slujba sultanului Soliman Kanuni, după unele documente turceşti inedite (1533–1534)*, „Studii și Materiale de Istorie Medie” 1974, t. 7.
 Fessler I. A., E. Klein, *Geschichte von Ungarn*, Leipzig 1874.
 Hirschberg A., *Hieronim Łaski*, Lwów 1888.

- Kádár J., *Szolnok-Doboka vármegye Monographiája. A vármegye községeinek részletes története*, t. 2, Dej 1900–1905.
- Kretschmayr H., *Ludovico Gritti. Eine Monographie*, „Archiv für österreichische Geschichte” 1896, t. 83, nr 1.
- Merriman R. B., *Sulejman Wspaniały 1520–1566*, Oświęcim 2016.
- Niemczyk K., *Petru Rareș i Ludovicus Gritti. Historia trudnych relacji między hospodarem moldawskim a tureckim szpiegiem na Węgrzech [w:] Silesia-Polonia-Europa: studia historyczne dedykowane Profesorowi Idziemu Panicowi*, red. J. Sperka, Katowice 2019, s. 331–348.
- Pálffy G., *The Kingdom of Hungary and the Habsburg monarchy in the sixteen century*, New York 2009.
- Schuller F., *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Siebenbürgens von der Schlacht bei Mohacs bis zum Frieden von Grosswardein 1526–1538 aus dem Kaiserlichen und Königlichen Haus- Hof- und Staatsarchiv in Wien*, „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde” 1894, t. 26.
- Schuller J. K., *Georg Reicherstorffer und seine Zeit. Ein Beitrag zur Geschichte von Siebenbürgen in den Jahren 1527–1536*, „Archiv für Kunde Österreichischer Geschichtsquellen” 1859, t. 21.
- Valle F. della, *Breve narrazione della grandezza, virtu, valore, et della infelice morte dell’ Illmo Sigr Conte Alouise Gritti*, red. I. Nagy, Történelmi Tar 1857.
- Wittstock H., *Die Stellung von Bistritz im Thronstreite zwischen Ferdinand I. und Johann Zapolya und sein Verhältnis zu Peter, Fürsten der Moldau [w:] Programm des evangelischen AB Obergymnasiums zu Bistritz in Siebenbürgen*, 1860.